

Педагогічні ситуації

Пам'ятайте, що грамотне розв'язання педагогічних ситуацій повинно відбуватися за такою схемою:

- усвідомлення проблеми (молодий учитель найчастіше поспішає діяти);
- збирання необхідних даних;
- висунення гіпотези;
- перевірка свого припущення;
- дійові заходи.

👉 **Ситуація 1.** Порівняйте поведінку двох учителів. Хто з них, на вашу думку, вчинив правильно? Поясніть, чому ви так вважаєте.

У двох класах учні залишили класні дошки не витерти. Перший учитель, прийшовши на урок, вилаяв клас, наказав черговому витерти дошку і в роздратованому стані почав заняття.

Другий зробив інакше. Він сам спокійно і ретельно витер дошку й сказав: «Якщо вам важко витирати дошку, попередьте мене заздалегідь. Я буду приходити раніше і приводити дошку в порядок, щоб ми не втрачали даремно робочого часу».

👉 **Ситуація 2.** Ознайомтеся з ситуацією. Як, на вашу думку, слід поводитися вчителю в даній ситуації?

Йшов урок української мови. Настрій у вчителя був чудовий. Він опитав чотирьох учнів. Відповіді бездоганні. Всі відмінні оцінки. Підійшовши до дошки, учитель виявив шпаргалку: на рамі були написані особові закінчення дієслів I і II дієвідмін...

👉 **Ситуація 3.** Оцініть дії вчителя. У чому, на ваш погляд, полягають педагогічні помилки, допущені ним?

Почався урок. Хтось з учнів, що сиділи за останніми партами, голосно свиснув.

- Хто свиснув? Це ти? — звертається вчитель до Клименка.
- Ні! Чому це обов'язково я?
- А хто ж, крім тебе, може це зробити? Скажи, хто, якщо не ти!
- Я не знаю хто.
- Ага, не скажеш, значить, ти. Давай щоденник.

Клименко відмовляється, повторюючи, що він не винен, але вчитель забирає щоденник, записує: «Свистів на уроці».

👉 **Ситуація 4.** *Бесіда.*

Сашко й Світлана часто запізнювалися на уроки. Хоча їм робили зауваження, запізнення продовжувалося. Тоді вчитель вирішив провести спеціальну бесіду після уроків. Розмову почав із запитання до класу:

— Діти, сьогодні Сашко запізнився на десять хвилин, а Світлана — на п'ятнадцять. Скільки навчального часу втрачено?

— Двадцять п'ять хвилин, — почулися голоси.

— Ні, набагато більше, — сказав учитель. — Адже ви рахуєте той час, що втратили Сашко та Світлана. А хіба кожен з нас не втратив час через них?

— Звичайно, втратили, — відповіли учні. — Вони нам перешкодили.

— От і давайте підрахуємо, скільки ми всі втратили часу. Ми працювали, ви всі слухали уважно. Раптом приходить Саша. Він постукав, зайшов у клас, зупинився біля дверей. Отримує зауваження, сідає на своє місце. Я облишив працювати і ви. І згаяли три хвилини. Потім почали згадувати, на чому спинилися. Знову втратили хвилину. Всіх у класі сорок, і кожен втратив по чотири хвилини. Скільки ж втратив клас через Сашу? Перемножте.

— Сто шістдесят хвилин! — підраховали учні.

— Тільки-но ми почали працювати, входить Світлана, і знову ми втрачаємо час. Скільки ж усього втрачено часу?

Діти підносять руки, бажаючи відповісти.

— Триста двадцять хвилин плюс двадцять п'ять хвилин, згаяних самим Сашею й Світланою, — говорить один з учнів. Всього, значить, триста сорок п'ять...

— Що ж виходить? — запитує учитель. Саша й Світлана запізнюються, а потерпає весь клас. Сталося це тому, що вони забули свій обов'язок школяра. Той, хто порушує свої обов'язки, завдає шкоди своєму товаришеві, всьому колективу.

1. У чому особливості бесіди?

2. Які з наведених далі положень ви вважаєте найсуттєвішими й чому:

а) бесіда вплинула на порушників поведінки;

б) бесіда вплинула на емоції учнів;

в) бесіда пробудила пізнавальні інтереси;

г) учні збагатилися знаннями моральних норм.

Ситуація 5. Жаба.

У дев'ятий клас увійшла вчителька біології. Привітавшись, сіла за стіл і розгорнула журнал. Раптом рипнули двері, і через поріг по-жаб'ячому стрибнув учень.

Учителька сторопіла. клас миттю завмер. Щось буде! Діти завовтузилися, передчуваючи скандал. Але минула хвилина, друга, вчителька зачекала, коли бешкетник сів на місце, і додала спокійно:

— Продовжимо урок. Як я вам вже сказала...

Справді, як пізніше з'ясувалося, на цій «дрібниці» не варто було загострювати увагу. Вся буча зчинилася з вини дівчат. Їм спало на думку запідозрити скромного хлопчину в боягузтві. Той затявся. Вони зажадали доказів, що він не боягуз, і вигадали іспит — увійти в клас рачки. І хлопчина зробив те, в чому потім щиро розкався.

1. Проаналізуйте ситуацію. Чому педагог вийшов з неї переможцем?

2. Значення яких психологічних закономірностей процесу навчання забезпечує успіх уроку?

☛ Ситуація 6. Зауваження.

«У вас дивна манера робити зауваження на уроці, — говорила завуч молодій вчительці. — Ось наприклад: «Гриднін, грецький профіль Березовецької, звичайно, гідний уваги, але не на уроці». «Сергієнко, ти ризикуєш замучити до смерті сусідку своїми інтелектуальними розмовами».

— Що ж тут кримінального? — заперечила вчителька. — Бачте, — продовжила вона голосно, щоб її чули всі присутні в учительській, — я не вважаю за потрібне загравати з учнями, опускатися до їх рівня. Може, я помиляюсь. Але душевний контакт на уроці — це, даруйте, маніловщина. У когось такий контакт можливий, але я думаю, що він лише заважає на уроці. Він перевантажує стосунки додатковими емоціями й послаблює вчительську вимогливість.

1. Проаналізуйте розмову завуча з учителькою. Хто з них має рацію?

2. Яка ваша думка? Які педагогічні вимоги мають бути в основі зауважень учителя на уроці та його стосунків з учнями?

☛ Ситуація 7. Улюблений учитель.

— Я не розумію педагогів, які дозволяють собі зриватися на крик, — говорить Олександра Юріївна. — Доброзичливість має бути професійною якістю вчителя.

Вона часто розпочинає урок так: «Любі мої, добрий день!» Ось і зараз привітала учнів так само. Бачу, як спалахують радістю дитячі очі, розпростуються спина. Атмосфера надзвичайної розкутості, що, однак, зовсім не означає розхлябаності, володарює на уроці. Нема й сліду напруженості, з якою, буває, учні чекають, кого ж учитель викличе. Навпаки, на кожне запитання піднімається ліс рук. Намагаюся докопатися, в чому ж причина такої активності учнів. Особливі методи, форми роботи? Очевидно, річ в іншому — в ставленні до дітей, в особливому такті, в шанобливому тоні.

— Сідай, Сашо, на цей раз «чотири», — говорить Олександра Юріївна і докладно пояснює, за що знижує оцінку. Здавалося б, дрібниця. Та чи не з таких-от дрібниць виникає контакт учителя й учнів.

Одним за одним підходять діти до дошки. І всі відповідають чітко, відчувається, що захоплені предметом. Виявляється, тут все ж таки є маленька хитрість учительки. Це вона просить учнів під час відповіді стежити за голосом, жестами, поставою, щоб відповідь була не лише правильною, а й гарною — тоді весь клас слухатиме її з задоволенням. Це звичайно своєрідна гра, та п'ятикласники дуже добре на неї відгукуються.

І щоразу біля дошки — розумно зрежисована вистава. Учнім форма гри, змагання просто необхідна: так і тема опановується краще, і інтерес до предмета зростає.

— Яка ланка швидше впорається з завданням? — це запитання часто звучить на уроках Олександри Юріївни. Діти пожвавлені, працюють із задоволенням. Кожний старається, розуміючи, що від нього залежить успіх усієї ланки.

З останньої парти мені добре видно обличчя вчительки: натхненне, енергійне. Особливим внутрішнім чуттям вловлює вона настрої кожного з 33

учнів. Як не дорога кожна хвилина уроку, але буває й так, що урок мови раптом перетворюється на урок морального виховання.

Олександра Юрїївна дуже чутливо реагує на будь-які прояви безсердечності, розхлябаності, невимогливості до себе. Для педагога це має бути законом, вважає вона, і слова її не розходяться з діями.

Якось, перевіряючи щоденники, побачила Олександра Юрїївна прагнення стати кращими, боротися зі своїми недоліками.

7. У ході бесіди педагог обов'язково повинен висловити своє особисте ставлення до обговорюваних питань, вчинків.

8. Велике значення для ефективності бесіди має правильний підбір ілюстративного матеріалу: художні твори, публіцистичні статті, кіно і діафільми.

9. Психолог, педагог чи запрошений фахівець має бути готовим до того, що в процесі бесіди учні можуть задавати (і задають) питання, які нерідко ставлять у важке становище навіть досвід відтанула душа?

Нескінченні питання, що хвилюють учителя. Наприклад, знижувати чи ні оцінку за те, що учень не приніс зошит з домашнім завданням? Подібних питань безліч.

Навчалися кілька років тому в її класі троє хлопчиків. Училися неначе й непогано. А от непокоїла Олександрю Юрїївну їхня байдужість, а інколи й жорстокість. Відчай брав — ніяк не могла на них вплинути. І саме у той час потрапила до лікарні. Минуло кілька днів, раптом помітила: стоїть під вікном ця трійця. Чекає, поки вчителька помітить. Спустилася, підійшла. «Це — вам», — тільки й сказали хлоп'ята, вручаючи їй квіти й шоколадку. А в очах — так вдячність!

— Яка була я того дня щаслива! — темно-карі очі Олександри Юрїївни проміняться радістю. — Учні в мене чудові!

Поталанило вчительці? Можна сказати навпаки: поталанило дітям, які в неї вчаться.

Розповідаючи про свій досвід роботи, Олександра Юрїївна часто згадує слова петербурзького вчителя-новатора Євгена Миколайовича Ільїна: «Якщо урок — спілкування, а не просто праця; мистецтво, а не тільки навчальне заняття; життя, а не година в розкладі, — то ж частіше запитуйте себе: для чого я йду на урок?»

Ставте собі запитання: яку думку дітям залишив? Яке почуття розбудив? Людей чи учнів я бачив у них? Про що думали вони, слухаючи тебе? Знати своїх учнів і знати те, що вони знають і можуть знати кожен зокрема і всі разом, — значить бути вчителем».

А своїх колег вона дружно попереджає словами В.Сухомлинського з книги «Серце віддаю дітям»: «Людина, що зустрічається з учнями на уроці по один бік вчительського стола, а по інший учні, — не знає дитячої душі, а хто не знає дитини, той не може бути вихователем. Для такої людини за сімома печатками закриті думки, почуття і прагнення дітей. Учительський стіл деколи стає тією кам'яною стіною, з-за якої він (учитель) веде «наступ» на свого «супротивник» — учнів; але частіше цей стіл перетворюється в обкладену фортецю, яку «супротивник» бере на змор, а «воєначальник», що сховався в ній почуває себе зв'язаним по руках і ногах».

«Віра в маленького школяра вчителя, взаємна довіра між вихователем і вихованцем, ідеал людяності, який бачить учень у своєму вихователі, — говорив В.Сухомлинський, — це елементарні й разом з тим найскладніші, наймудріші правила виховання, осягнувши які, вчитель стає справжнім духовним наставником».

1. Як вдається вчительці перетворювати уроки мови на уроки виховання?
2. Як ви розумієте такий тип уроку, к урок спілкування?
3. Які якості треба мати, щоб стати улюбленим учителем?
4. Розкажіть про людину, котру ви вважаєте своїм наставником, учителем, що вплинув на формування ваших поглядів, вашого характеру, ставлення до життя.

Педагогічні ситуації

Ситуація 1. Чистий аркуш.

На уроці української мови в п'ятому класі учні самостійно виконують вправу. Вчителька помічає, що Сашко старанно працює. Взагалі ж він двієчник, і ставлення до нього в класі іронічно-поблажливе. Маленький, худенький, завжди неначе трохи наляканий. На контрольних Сашко найчастіше байдикує, дивлячись винуватими очима на вчителя, а в кращому випадку списує в сусідів. Сьогодні ж працює. Матеріал нескладний, Сашко цілком зможе з цим упоратися.

— Молодець, Сашко, — вирішила похвалити його Олена Володимирівна, — як приємно дивитися на тебе, коли ти думаєш, працюєш.

— А ви йому п'ятірку поставте, — насмішкувато говорить хтось із хлопчиків, і всі сміються: Сашко і п'ятірка — речі несумісні.

— Поставлю, якщо зробить, — трохи підвищує голос вчителька. — Коли закінчите, я перевірю ваші роботи.

Роботу закінчено, вчителька перевіряє зошити. Ось, нарешті, до неї підохотить Сашко. Вчителька бере його зошит і раптом бачить, що записано номер вправи, а далі — чистий аркуш.

На великий подив учнів Олена Володимирівна оголосила: «Сідай, Сашко, п'ять». Клас був вражений — перша п'ятірка Сашка! Він сів, зошит відразу заховав у портфель.

Коли учні виходили з класу, Олена Володимирівна покликала Сашка: «Я сьогодні буду в школі до п'ятнадцятої години. Зроби вправу й покажи мені. Добре?».

О п'ятнадцятій, коли вона вже збиралася додому, Сашко, захекавшись, вбіг до кабінету й поклав зошит. Вправа була виконана бездоганно. І стільки радості було в його оченятах, що вчителька повірила: він не безнадійний.

1. Як ви оцінюєте дії вчительки? Порівняйте позицію педагога з іншими варіантами вирішення ситуації:

1) яка користь від ще однієї двійки? Може, просто сказати: «Сідай, Сашко?»

2) оцінку слід ставити таку, якої учень заслуговує, а не ходити біля ледаря «на задніх лапках»;

3) треба розібратися в психологічному стані та родинній ситуації, в якій живе Сашко.

Ситуація 2. Портрет.

Я побоювалася семикласників. Особливо хлопчиків. Високі, широкоплечі акселерати, вони здавалися могутніми поруч зі мною. Серед семикласників особливим авторитетом користувався Васько — жартівник, дотепник, задирка.

Одного разу я дала письмову роботу зі стилістики: описати, не називаючи імені, портрет відомої всьому класу людини так, щоб усі здогадалися, хто саме описаний. Коли діти закінчили писати, сусід Васька, змовницьки блиснувши очима, запропонував:

— Нехай Васько читає.

— Нехай, — погодилась я.

Васько піднявся і серйозно, я б сказала, проникливо почав читати... В людині з некрасивим обличчям, переляканими очима, копицею волосся, червоними плямами на шиї я впізнала... себе! Нічого не пропустив пильний погляд Васька: ні випнутого підборіддя, ні родимки на мочці вуха, ні ледь піднятої трикутником лівої брови... І хоч я, не відриваючись, дивилася на Васька, я відчула, як всі втупили в мене погляди, чула зростаюче пожвавлення класу, вловлювала шепіт схвалення на адресу Васька. Хотілося крикнути: «Замовчи!», затупати ногами, вигнати геть з класу злого хлопчину та його захоплених друзів, хотілося впасти головою на вчительській стіл, сховати обличчя від цих всевидючих очей, вибігти...

«От аби вчителькою була не я, а інша, мудра й відважна людина...», — думала я.

Васько закінчив читати.

Я сказала, повільно цідячи слова в зацікавлену напруженість класу:

— Що ж, Василю, ти створив правдивий портрет людини з відразливою зовнішністю, точно підмітив усі її риси, в яких ви без особливих труднощів упізнали знайому вам особу. За роботу ти, Васю, заслужив оцінку «п'ять».

Потім додала:

— Однак я, мабуть, необачно зробила, давши вашому класу таке завдання...

— Ні, — раптом спалахнув Василь. — Ви — не необачно... — Це я... це я... і він поспіхом став рвати свій зошит.

Ми всі мовчки проводжали очима шматочки, що падали на підлогу.

Ситуація 3. Цвях ганьби.

Нас, батьків, запевняли, що нашим дітям пощастило: Наталія Євгеніївна — кращий методист району!

Через тиждень вона зажадала приклеїти або пришити петельки з ниток до зошитів. Я не міг збагнути: «Для чого?». Син пояснив: у класну дошку забито цвях ганьби. На нього вішають розгорнутий зошит, коли там з'явиться двійка.

Для цього їй потрібна петелька. Оцінка виводиться червоним олівцем на півсторінки, щоб видно було навіть із задньої парти.

Проаналізуйте дії вчительки.

Ситуація 4. Дякую за відповідь.

Одного разу з усіх бажаючих вийти до карти Іван Кузьмич вибрав Тимка Бобильова. Хлопчик він був старанний, та не завжди встигав підготуватися до уроку. До того ж був неповороткий, вайлуватий...

Завдання було неважким: знайти на карті Австралію. Почувши, що його викликають, Бобильов так розгубився, що ледь-ледь піднявся з-за парти. Боязливо підійшовши до столу, він винувато озирнувся на клас...

Учитель поклав руку на плече Тимка й лагідно вимовив:

— Не хвилюйся, все буде гаразд. Ось указка, починай сміло! Адже ти знаєш...

Бобильов повільно попрямував до карти. Та замість Східної півкулі він опинився біля Західної.

У класі наростав шум.

— Хвилиночку, друзі, не будемо заважати людині, — промовив Іван Кузьмич. — Тимофій зараз розбереться. Тільки, будь ласка, спокійніше...

Та Бобильов стояв там само. З ним явно відбувалося щось не те. Потім хлопчик не раз скаже, що перед відповіддю бачив на карті не дві півкулі, а одну...

Між тим Іван Кузьмич залишався витриманим. Інший би на його місці за час цієї безглуздої сценки зробив не одне зауваження, на декого б і гримнув, посадив би учня на місце. Та обличчя Івана Кузьмича лишалося спокійним, погляд уважним, несуворим.

Заспокоївши клас рухом руки, він підкликав Бобильова до себе і сказав:

— Такі випадки бувають, Тимку. Людина хоче розповісти щось важливе і добре підготовлена, але їй щось заважає, передусім, мабуть, хвилювання. Таке траплялось навіть із знаменитими артистами... Ходімо до карти і добре подумаймо...

Узявши хлопчика за руку, Іван Кузьмич підвів його до півкуль і запропонував...

— Скажи-но спочатку, скільки є частин світу. Ти ж це, безумовно, знаєш.

Бобильов відповів.

— Ось бачиш, добре! Я не сумнівався, що ти відповіси. А тепер згадай, в якій півкулі більше частин світу.

Бобильов відповів правильно.

— Подумай тепер, де нам шукати Австралію. До якої півкулі слід підійти?

Як потім зізнався Тимко, лише після цих слів учителя перед його очима з'явилися два кола, зафарбованих в різні кольори, впливла зелена Австралія, яку він даремно шукав у Західній півкулі.

І тут наш Бобильов заговорив, заговорив, як ніколи, жваво, впевнено...

Іван Кузьмич, не рухаючись з місця до кінця відповіді, слухав Тимка з великою увагою. Він не приховував своєї радості. Коли учень закінчив свою розповідь, Іван Кузьмич голосно сказав:

— Молодець! От розумник! Ти ж все знаєш, навіть більше, ніж у підручнику. Дякую за відповідь!

Тимко, почервонілий, щасливий, збентежено дивився на носки своїх черевиків. На перервах він ходив коридорами як справжній герой.

1. Яким чином учитель може і повинен впливати на розвиток особистісних якостей своїх вихованців?

2. Що могло б трапитися в цій ситуації, якби педагог не був тактовним до учня?

Ситуація 5.

Оцініть поведінку вчителя в цій ситуації. Сашко Панасенко вчиться слабенько — на трійки. Сьогодні він добре вивчив урок, відповів правильно, і вчитель поставив йому «п'ять». Яка радість — перша відмінна оцінка! Та вчитель забув поставити її в журнал. Наступного дня, підійшовши до вчительського столу, де лежав відкритий журнал, Сашко побачив, що його оцінки нема. І тут виникла ідея...

Після уроків він попросив дозволу занести журнал в учительську. Вийшовши в коридор, десь в кутку сам поставив собі «5». Але його п'ятірка виявилася не схожою на ті, що ставить учитель. Учитель здогадався. «Тепер я знаю, хто ставить зайві оцінки», — сказав він. Хлопчик зізнався, що поставив собі оцінку, і дуже почервонів, обіцяючи, що більше ніколи робити цього не буде.